

**KUZEYDOĞU ANADOLU
(TRABZON VE YÖRESİ)
TÜRK AĞIZLARINI
TÜRK DÜNYASI
AĞIZLARINA
BAĞLAYAN
ÖZELLİKLER**

11 Haziran 2012 Pazartesi, 19:10 · tarihinde [Cevdet Durgun](#) tarafından eklendi

Prof. Dr. M. **Metin KARAÖRS**

Erciyes Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Kuzeydoğu Anadolu bölgesinin halkının Güney Azerbaycan'dan gelen Oğuz Türkleri ile Kafkasya üzerinden gelen Kıpçak Türkleri'nin karışmasından meydana geldiği yapılan tarih ve dil araştırmalarıyla ortaya konmuştur[1]. Kuzeydoğu Anadolu bölgesine ilk yerleşenlerin Türk kökenli Tavırlar olduğu bölgedeki birçok yer adlarının Turanlı olduğu da anlaşılmıştır[2].

Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarının Anadolu Ağızları İçindeki Yeri[3]:

Anadolu ağızları;

I. Doğu Grubu ağızları,

II. Kuzeydoğu Grubu ağızları ve

III. Batı Grubu ağızları olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Trabzon ve yöresinin içine dahil olduğu Kuzeydoğu Grubu ağızları kendi içinde;

I. Grup: *Trabzon, Rize (merkez), Kalkandere, İkizden, Gündoğdu, Büyükköy (Rize) ağızları,*

II. Grup: *Çayeli, Çamlıhemşin, Pazar, Ardeşen, Fındıklı (Rize) ağızları,*

III. Grup: *Arhavi, Hopa, Borçka, Kemalpaşa, Muratlı, Ortacalar, Gökteş, Camili, Meydancık, Ortaköy (Artvin) ağızları* olarak sınıflandırılmaktadır.

Trabzon ve yöresinin içine girdiği I. grup kendi içinde iki alt gruba ayrılmaktadır:

1. *Vakfikebir, Akçaabat, Tonya, Maçka, Of, Çaykara ağızları,*

2. Trabzon merkez, Yomra, Sürmene, Araklı, Rize (merkez), Kalkandere, İkizdere, Gündoğdu, Büyükköy (Rize) ağızları.

Kuzeydoğu Anadolu ağızlarının ayırıcı ve belirleyici özellikleri 14 madde halinde tespit edilmiştir[4].

Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarını Türk Dünyası Ağızlarına Bağlayan Özellikler:

Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ağızları, dil bilgisi özellikleri bakımından bölgenin dilinin içyapısına tesir etmeyip dış yapısında kalan özellikler konusunda Eski Türkçe'ye, Kuzey ve Doğu Türkçe'ne, Azerbaycan Türkçe'ne ve Batı Rumeli Türk ağızlarına bağlanmaktadır. *Kıpçak, Kazak, Tatar, Başkurt, Özbek, Azerbaycan, Türkmen, Gagavuz* gibi çağdaş Türk lehçeleriyle Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ağızları, dil bilgisi özellikleri bakımından birçok paralellik ve yakınlıklara sahiptir.

1. Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarını Eski Türkçe'ye Bağlayan Özellikler:

1.1. Öğrenilen geçmiş zaman eki, Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında ek sadece “-miş” olarak tek şekillidir: *sarılmış, atılmış* (Rize), *dönmiş, varımış, goymış, almışlar* (Caferoğlu, Pisig Hikayesi)[5], *almışdi, kömmiş* (Simona-Trabzon), *düşmüş, almışim, boyanmış, tutmuş* (Çoruh), *sönmiş, ölmüş, süsmüş* (Kars ili Afşarlarında) Thomsen ve Malov, *öğrenilen geçmiş zaman ekini* Göktürk Abideleri'nde “-miş” olarak okumuşlardır. Mecdut Mansuroğlu, bu okumaya katılarak “*Öyle görünüyor ki “-miş” ekinin aslında yalnızca eskiden bir tek ses biçimi vardı*” demektedir[6].

1.2. “-g-, -g” seslerinin korunması ve “-y-, -y” ye dönüşüp dönüşmemesi konusunda Kuzeydoğu Anadolu ağızları, Eski Türkçe’ye daha yakındır. Eski Türkçe’de kelime ortasında ve sonunda bulunan g’ler, Anadolu ağızlarında düşerken, A. Caferoğlu’nun Rize ağzından derlediği metinlerde[7] “g” ‘nin korunduğu veya düşürülmeden “y” sesine dönüştürüldüğü görülmektedir. Kars ve Afşar ağızlarında da “g” sesi düşmemektedir. Bu özellik Kuzeydoğu Anadolu ağızlarını, Kars, Afşar ağızlarıyla birlikte daha çok Eski Türkçe’ye bağlamaktadır.

1.3. Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında yükleme hali eki *-ı, -i, -u, -ü* yerine, yaklaşma eki *-a, -e*’nin kullanılabilmesi; uzaklaşma eki *-dan, -tan* ekinin Trabzon, Rize ve Ordu içinde düzenli şekilde olmaması bu bölgeyi Eski Türkçe’ye ve Türkiye’de Ege Bölgesi ağızlarına bağlayan bir özellik durumundadır[8].

1.4. Türkiye Türkçesi ağızlarında *d-* ve *g-* ile başlayan kelimelerin Kuzeydoğu Karadeniz Bölgesi ağızlarında *t-* ve *k-* ile başlaması, Eski Türkçe’de başta *-d* ve *g-* sesinin olmaması özelliği bölge ağızlarını Eski Türkçe’ye bağlamaktadır; *til, tuş-, tört* “*dil, düş-, dört*”. Vakfıkebir ve Polathane ağızlarından örnekler[9] *gibi / kibi, gün / kün, geri / kerî, gitme / kitma, göl / köl, gidiyorsun / kideysin, göm / köm, gel- / kel-; daha / taha, de- / te-, duy- / tüy-, diş / tiş, dolu / toli, dip / tip* gibi. Başta *t-*’den *d-*’ye, *g-*’den *k-*’ye geçilmesi Oğuz Türkçesi özelliğidir.

1.5. Kuzeydoğu Karadeniz ve Orta Karadeniz Bölgesi ağızlarında kelime başında türeme ses olarak değerlendirilen *h-* sesinin bugünkü Halaçça ve Çuvaşçada da bulunduğu[10] bölgede kullanılan *horan (hora, horan / horon / horum)* kelimelerinin Türkçe *or-* “düzenlemek, sıralamak, yerleşmek” fiilinden *-an* ekiyle, yapılan isim olduğu bilinmektedir[11]. Necati Demir şu örnekleri tespit etmiştir[12]: *hopa* “yer adı” < *opan* “damızlık erkek deve”; *hancak* < *ancak*; *hen* < *en*; *hepeyi* < *epey*; *halıyor* < *alıyor*; *hama* < *ama*; *hokka* < *okka*; *hambar* < *ambar*; *hark* < *ark*; *havaşla-* < *avuçla-*; *havya* < *ayva*; *hödüş* < *ödünç*. Başta *p-* veya *p- / h-* bulunması bir Ana Altayca kuralıdır[13]. Bu özellik, bölge ağızlarını Türkçe’nin en eski kaynağına bağlamaktadır.

1.6. Türkiye Türkçesi ağızlarında *b-* ile başlayan *ben, bir, biz, benze-, bil-* gibi kelimelerin Rize ve Trabzon ağızlarında *pen, pir, piz, penze-, pil-* şeklinde *-p* ile başlaması bir Çuvaşça ve İlk Türkçe bağlantısıdır[14].

1.7. Eski Türkçe'nin çokluk eki olan *-t* ekinin bölge yerleşim yerleri adlarında saklanması da bölge ağızlarını Eski Türkçe'ye bağlayan bir özelliktir: *Hunut* "İspir'in Çamlıkaya köyünün eski ismi", *Honut* "Gölyurt köyünün eski adı", *Hunut Dağı, Hunut Deresi, Hunut Nahiyesi, "İspir'de"; Aşağı Kumanit, Yukarı Kumanit "Yukançavuşlu ve Aşağıçavuşlu - Sürmene'de"*[15].

1.8. Trabzon Atma Türküleri yapı özellikleri itibariyle en eski şiir türlerinden mani ile ortaktır. Bu ortaklıkta geleneğe sıkı sıkıya bağlılık görülür. Atma Türküleriyle Eski Türk Şiiri'ndeki cümle kuruluşu ve dizilişlerinin ortaklığı anlaşılmaktadır[16].

2. Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarını Kuzey ve Doğu Türkçe'ne Bağlayan Özellikler:

2.1. Zeynep KORKMAZ, bölgedeki ses değişmelerini şöyle tespit etmiştir[17]:

n / y değişmesi: *baban / babay / , kendiu / kendüy, kimsin / kimsiy, yazıyorsun / yazıyosuy, alacak mısm / alcey mi*

ğ / v değişmesi: *dağ / dav, ağız / avuz, gönül / gövül, soğuk / sovuk, yalnız / yalavuz*

s / h değişmesi: *sen / hen, seninle / hennen, sizi / hizi, sömür- / kömür-*

y / c değişmesi: *yılka / cılka, yırla- / cırla-*

Bu ses değişmeleri Kuzey ve Doğu Türk Őivelerinin de özellikleridir.

2.2. Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında Şimdiki zaman eki olarak “-iy, -iy” ve “y” li Şekillerin kullanılması bu bölgenin özelliğidir. Türkiye Türkçesinin diğer ağızlarında ise “yori-” (yürü-) fiilinin geniş zamanı olan “yorır” (A. Caferoğlu: *atı yorır, söyleniyorur, bişiriyorur, çıkıyorur* Şekilleri bugünde Niğde ağzında yaşamaktadır.) Şeklinin hece kaybolması (*haploloji*) yoluyla meydana gelen[18] “-yor” Şimdiki zaman eki, kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarının içinde sadece bu bölgede -yor eki yerine -y- ekinin Şimdiki zaman eki olarak kullanılması bu bölge ağızlarını Doğu Türkçesi ağızlarına bağlamaktadır.

2.3. “-y” Şeklinde Şimdiki zaman eki, Eski Türkçe’deki “-gay, -gey” gelecek zaman ekinden gelmiştir. “-gay, -gey / -ay, -ey / -y-“ . Bu görüşü kuvvetlendirici örnekler: “*yap-ay, sev-ey, al-ay, gid-ey*” Eski Türkçe ve Doğu Türkçe’ne mahsus olan “-gay, -gey” ekleri Kıpçak tesirleri vasıtasıyla Kuzeydoğu Anadolu ve Batı Rumeli sahasında da “-ay, ey / -y-“ Şeklinde Şimdiki zaman eki olarak kullanılmaktadır.

2.4. İç ve son seste -ę, -ę-’lerin -v, -v- oluşu bölgeyi bugünkü Kazak Türkçe’ne bağlayan bir özelliktir[19]. *ağlamak / avlamak, doğan / duvan, yığıyor / yıvıya, dağ / dav / tav*

2.5. Türkiye Türkçesi’nde üçüncü Őahıslarda iyelik ekinden sonra gelip hal eklerinin arasına giren ve zamir *n’si* “(o-n-lar, bu-n-lar, şu-n-lar) veya bazı kaynaklarda *yardımcı ses* olarak isimlendirilen (yer-i-n-de gibi) -n- sesi, Trabzon ve Rize ağızlarında işaret zamirlerinde kullanılmamaktadır. “*bular, şular, olar*” Eski Türkçe’de olmayan bu zamir *ne’si* bugünkü Kuzey ve Doğu Türk lehçelerinde de yoktur. Nevayi’de allıda “alnı-n-da”; Yeni Uygur Türkçesin de *ular* “o-n-lar”; Kırgız Türkçesinde *alar* “o-n-lar”. Bu özellik bölge ağızlarını Eski Türkçe’ye, bugünkü Kuzey ve Doğu Türk lehçelerine bağlayan bir özelliktir[20].

3. Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarını Azerbaycan Türkçesi Ağızlarına Bağlayan özellikler:

3.1. Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ağızları ile Azerbaycan bölgesi ağızlarının;

a) Kelime benzerliklerine sahip olduğu,

b) Tebriz Azeri Türkçe'ne yakın olduğu,

c) Kelimeler arasında yapı benzerlikleri bulunduğu tespit edilmiştir[21].

3.2. Ünlü uyumu bozuklukları, Kuzeydoğu Anadolu ağızları ile bazı Azerbaycan ağızlarında birbirine benzer şeklindedir. *Çok heceli kelime sonlarındaki -ı, -u, -ü seslerinin -i ye dönüşmesi ortak bir özelliktir. A. Caferoğlu, Trabzon ili Of-Sürmene'den derlediği "Pisig" adlı hikayede bu dönüşümle ilgili şu örnekleri vermektedir[22]: buni, puni, ayızı, parami, ayuyi, öli, doyri, sopalari. Caferoğlu'nun derlediği Rize türkülerinde ve çocuk metinlerinde aynı özellik*

ler görülmektedir: toplanti, yugari, sırası, atumi, doyurdi, galdi, dutuldi, sordi, varmalı, davari, garni, öni, aslani.

Aynı özellik Azerbaycan Mugan ağızlarında da görülmektedir[23]. Bu ses -ı ile -i arasında bir sestir: *alti, gapi, kırmızı, yahşi, yuhari, guyi, guri, guti, körpi, suri, örti, tülki, küzki, yazdi, yumdi, aldi.*

3.3. Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında çok heceli kelimelerin sonundaki *-l, -u, -ü* ünlülerinin *-i* ünlüsü ile karşılanması[24] özelliğinin Azerbaycan Türk ağızlarında bulunması da ortak bir özelliktir.

3.4. Trabzon ve Rize çevresinde *k*'yi *ç*; *g*'yi *c* biçiminde söyleyiş Akkoyunlu Türkmenleri'nin Şehzade Sultan Selim zamanında bu bölgelere yerleşmelerinin sonucudur, *göz / coz, gemi / cemi, katip / catip*. Bu özellik Tebriz ve Revan Türkleri'nin konuşmaları gibidir[25].

3.5. *ö-o, ü-u* değişimleri Kuzeydoğu Anadolu, Azerbaycan ağızlarının ortak bir özelliğidir: Trabzon Yöresi Türküleri'nden örnek[26]: (*Yaylanın souk suyi, İçerim kana kana, Musade edersanız, Başlıyırım tesdana*), “*Temin dürgü soylıyen*”, “*Dürgüyi bilen söyler*”, “*Anca yer çuruk kede*”, “*komar*” (*kumar*), “*kufa*” (*küfe*), “*yurvan*” (*yorgan*).

4. Kuzeydoğu Anadolu Ağızlarını Batı Rumeli Ağızlarına Bağlayan Özellikler:

4.1. Anadolu ağızlarının Avrupa topraklarında uzantısı Rumeli ve Bulgaristan Türk ağızlarıdır[27]. Bugünkü Batı Rumeli Türklerinin dil atalarının vaktiyle Kuzeydoğu Anadolu'da (Trabzon ve çevresinde) oturdukları her iki bölgenin dil özelliklerinden anlaşılmaktadır[28].

Kuzeydoğu Anadolu (*Trabzon ve yöresi*) bölgesi halkı ile Batı Rumeli (*Lom-Smakov, Köstendil-Makedonya hattının batısı*) bölgesi halkının ağızları birbirine benzediğinden, bu bölgelerin ahalsinin aynı kökenden olduğu anlaşılmaktadır.

4.2. Rumeli ağızlarını ilk inceleyen Polonyalı Türkolog Tadeusz Kovalski'dir[29]. Onu *Gagavuzca* araştırmalarıyla Moscov, Radloff, Dimitriev, Dimitr Gajdanov, Janos Eckman

takip etmişlerdir[30]. Macar Türkoloğu Gyula Nemeth'in Györg Hazai, Rıza Mollov ve Mefkure Mollova ile birlikte yaptığı çalışmalar, daha sonra Hüseyin Dallı'nın çalışması[31] *Batı Rumeli ağızları ile Kuzeydoğu Anadolu ağızlarının akrabalığını* ortaya çıkarmıştır.

Nemeth, "*Bulgaristan Türk Ağızları'nın Sınıflandırılması Üzerine*" adlı makalesinde Balkan yarımadasındaki Türk ağızlarını iki gruba ayırarak; "*Lom-Smakov, Köstendil-Makedonya çizgisinin doğusunda kalan bölgede konuşulan Türkçe, İstanbul Türkçesi'ne yakınlık gösterdiği halde, bu sınırın batısında kalan bölgelerdeki Türk ağızları, Kuzeydoğu Anadolu ağızlarıyla, bazı yönlerden de Azeri ağızları ile ortak özellikler taşımaktadır.*" şeklindeki görüşünden sonra bu ağızların konuşulduğu bölgelere ait sekiz ağız haritası yapmış, bunlardan Batı Rumeli ağızlarının Kuzeydoğu Anadolu ağızlarıyla, Azerbaycan bölgesi ağızları ve Türkçe'nin tarihi devirleriyle ilgisini tespit eden görüşler ileri sürmüştür[32].

4.3. Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında çok heceli kelimelerin sonundaki *-l, -u, -ü* ünlülerinin *-i* ünlüsü ile karşılanması[33] ve aynı özelliğin Batı Rumeli Türk ağızlarında bulunması bu yörelerin halkının aynı kökenden geldiğini belirtmektedir.

Kovalski, Batı Rumeli ve Batı Bulgaristan'da aynı özelliği şu kelimelerde tespit etmiştir: *gari (karı), galdi, var mi, guruldi, olurdi, öldi, yüzumi*, Vidin ağızında: *guyi* (İst. guyu), *doğri* (İst: kuyu), *gizi* (İst: gizi), *küpri* (İst: köprü), *uli* (İst: ölü) Kovalski'ye göre Makedonya Türk ağızı da aynı özelliğe sahiptir: *öli, kapi, boyuni, yoli, kuri, urdi* (vurdu).

4.4. Öğrenilen geçmiş zaman eki Doğu Bulgaristan Türk ağızlarında *-miş, -miş, -muş, -muş* şeklinde ünlü uyumuna uyarak dört şekilli olduğu halde, Batı Bulgaristan ve Makedonya ağızlarında (Batı Rumeli) ünlü uyumuna aykırı şekilde tek şekilli olduğunu Kovalski de tespit etmiştir: *varmış, varımış, urmişler, sormış, yazılmamış, oturmuş, yolini şaşirmiş, uyumiim*. Thomsen ve Malov'un, öğrenilen geçmiş zaman ekinin Göktürk Abideleri'nde "*-miş*" olarak okunması görüşüne Mecdut Mansuroğlu da katılmıştır[34]. Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında

da öğrenilen geçmiş zaman eki *-miş*'in tek şekilli olması, Göktürk, Kuzeydoğu Anadolu ve Batı Rumeli Türk ağızlarını birbirine bağlayan bir özellik durumundadır[35].

4.5. *ö-o, ü-u* değişimleri Kuzeydoğu Anadolu, Batı Bulgaristan ağızlarının ortak bir özelliğidir: Trabzon Yöresi Türküleri'nden örnek[36]: (*Yaylanın souk suyi, İçerim kana kana, Musade edersanız, Başlıyırım tesdana*), "*Temin dürgü soyliyen*", "*Dürgüyi bilen söyler*", "*Anca yer çuruk kede*", "*komar*" (*kumar*), "*kufa*" (*küfe*), "*yurvan*" (*yorgan*). Batı Rumeli'den (Vidin) örnekler: "*duz - düz*", "*oyunda - öyünde*", "*doun - döyün*", "*gömük - gömük (kemik)*", "*tokuldu - döküldü*"(İst.), "*duzuldu - düzüldü* (İst)", "*dort - dört* (İst.)", "*duşunur - düşünür*" (İst.). G. Nemeth, "*Kuşkusuz Anayurt'ta yani Kuzeydoğu Anadolu'da bu değişim özellikle ilk hecede görülüyor*" [37] hükmüyle Batı Bulgaristan ağızlarının anayurdu ile Kuzeydoğu Anadolu ağızlarının anayurdunun ortak olduğunu belirtmektedir.

4.6. *-lar, -ler* çokluk eklerinin genel olarak büyük ünlü uyumuna uymamaları Trabzon ve Vidin (Batı Rumeli) ağızlarının ortak özelliğidir. Nemeth makalesinde Trabzon ağızını kastederek "*adlarda çoğul eki neredeyse "-ler" ekidir, "-lar," ekinin getirilmesi seyrek.*"[38] demektedir. Her iki ağız İstanbul ağzından bu özellikleriyle de ayrılırlar. Vidin ağızı: "*bakarler, yaparler, tutarler, dururler, bulamazler*".

4.7. "Diğer Anadolu ağızlarına göre, Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında daha belirgin olan hal ekleri arasındaki görev değişikliği; "*ben oni şaşayırım*", "*Enişteye dağvet eder*", "*Dayi bunda ne istiyusun*", "*On yedi yaşınayum*", "*Eskide çok yemek yapılırdı*"[39] özelliği karakteristik bir özelliktir.

4.8. "Büyük ve küçük ünlü uyumlarının bozuk şekilleri Batı Rumeli ve Kuzeydoğu Anadolu ağızlarının müşterek bir özelliğidir. (M. Rasenen)". *-sa, -se* şart ekinin Batı Rumeli'de Vidin ve Adakale'de "*olurse, bakmasem, yaparseler, varse, olurse, almasem*" şeklinde; yine yaklaşma (datif) ve uzaklaşma (ablatif) eklerinin "*one kadar, altıye, dokuze, otuze, mektube,*

garşısına, yolumıza, aldikten sonra, atlardan, dolabden, altından” Trabzon ağzında olumsuz emir II. şahıs ekinin hep “-ma” şeklinde “*gidma, dema, sevma*” gibi olması bu görüşü desteklemektedir.

4.9. “-g-, -g” seslerinin korunması ve “-y-, -y” ye dönüşüp dönüşmemesi konusunda Kuzeydoğu Anadolu ağızları, Batı Rumeli ağızlarına da yakındır. Eski Türkçe’de kelime ortasında ve sonunda bulunan “g” ler, daha sonra Doğu Rumeli ağızlarında “*bey, boaz, deyişmek, diren, eyle-, eyri, yürüg*” örneklerinde görüldüğü gibi düşerken veya “y” ye dönüşürken, Batı Rumeli ağızlarında “*beg, bogaz, degişmek, digren (dirgen), egle-, egri, yügrüg*” şeklinde aynen muhafaza edilmiştir. A. Caferoğlu’nun Rize ağzından derlediği metinlerde[40] g’nin korunduğu veya düşürülmeden y sesine dönüştürüldüğü görülmektedir. Kars ve Afşar ağızlarında da g sesi düşmemektedir. Bu özellik Kuzeydoğu Anadolu ağızlarını, Doğu Rumeli ağızlarından ayırmakta, Batı Rumeli (Bosna) ve Kars, Afşar ağızlarıyla birlikte Eski Türkçe’ye bağlamaktadır.

4.10. Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında şimdiki zaman eki olarak “-iy, -iy” ve “y” li şekillerin kullanılıp, “*yori-*” (*yürü-*) fiilinin geniş zamanı olan “*yorır*” (A. Caferoğlu: *atı yorır, söyleniyorur, bişiriyorur, çıkıyorur* şekilleri bugünde Niğde ağzında yaşamaktadır.) şeklinin hece kaybolması (*haploloji*) yoluyla meydana gelen[41] “-yor” şimdiki zaman ekinin kullanılmaması, bu ağızları Doğu Türkçe’ne ve Batı Rumeli ağızlarına bağlamaktadır. “*Aynayı padişaha kedirip veriylar, silgenip pir teliganli oliy, pobası kıza izin veriy, posta pir kırbaç vuruy, eyvanın ustine kedip oduruyi, pencereden patçeye seyir edeyler*”[42] gibi Trabzon ağzında görülen şekillerin benzerleri, Batı Rumeli ağızlarında *sevey, yapay, tutmay, görüysin, geliy, yürüy, alıy, düney (dönüyor), görüy - görüy, gidey* şeklindedir[43].

G. Nemeth “*Batı Rumeli ağızlarının anayurdu Trabzon, Rize, Çoruh ve Kars’tır. Diyalektolojik açıdan bu bölge kapalı ve organik bir bölgedir*” görüşüyle Kuzeydoğu Anadolu ve Batı Rumeli arasındaki dil akrabalığını ortaya koymaktadır. A. Caferoğlu da “*Kuzeydoğu Anadolu, Batı Rumeli ağızlarının Köktürk abidelerinin fonetik özelliklerine sahip olduğunu*” belirtmektedir[44].

Sonuç:

Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ağızlarını Eski Türkçe'ye, bugünkü Kuzey ve Doğu Türkçe'ne, Azerbaycan Türkçe'ne ve Rumeli Türk ağızlarına bağlayan özellikler, Anadolu toprakları içinde tarih bakımından en eski Türk yerleşiminin bu bölgede olduğunu, bölgeyi önce Türkçe'nin fethettiğini ortaya koymaktadır.

[1] Birinci Trabzon Tarihi Sempozyumu 6-8 Kasım 1998 Trabzon; İkinci Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001 (Bildiriler), s. 163-172 Metin Karaörs, Kuzeydoğu Anadolu (Trabzon ve Yöresi) ve Batı Rumeli Ağızlarının Ortaklığı ve Akrabalığı, Trabzon Tarihi Sempozyumu, 6-8 Kasım 1998 Trabzon, Bildiriler, s.89-99.

[2] Galibe Gültekin, Trabzon'da Gadim Türk Tayfa Adlarından Alınmış Yer Adları, 2. Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001 (Bildiriler) "Tavır- Tavrida (Kırım) —Tebriz, Polatlı (Ank.)- Poladlı (Azerbaycan) yer adlarında bulunmaktadır.

[3] Leyla Karahan, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK. Yay., Ankara 1996, s. 113

[4] A.g.e. s.98

[5] Ahmet Caferoğlu, Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, TDK yay., Ankara 1946

[6] Mecdut Mansuroğlu, Fuat Köprülü Armağanı, 1993, s. 246

[7] Ahmet Caferoğlu, age. s. 221

[8] Ahmet Caferoğlu, Kuzeydoğu Ağızlarından Toplamalar, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları. Ankara 1994, s. XX-XXIV

[9] Ahmet Caferoğlu, age. s.XX-XXIV

[10] Emine, Ceylan, Çuvaşçada Çok Zamanlı Ses Bilgisi, TDK yay., Ankara 1997, s.8-9

[11] Necati Demir, "Selçuklu Öncesi Türkiye Türkleri ve Türkiye Türkçesi", F. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Bildiriler Kitabı, Ankara, 2004, s.720

- [12] Necati Demir, agm. s.721
- [13] Emine Ceylan, age, s.8-9
- [14] Necati Demir, agm, s.721
- [15] Necati Demir, agm, s.722
- [16] Asiye Mevhibe, Coşar, "Trabzon Atma Türkülerde Söz Dizimi Yapısı", 2. Trabzon Semp. Bildiriler, 2 cilt, s. 121-134
- [17] Zeynep Korkmaz, "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle ilişkisi Sorunu", Türk Dili Araştırmaları, Ankara 1995, s. 195
- [18] Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1980, s.296
- [19] Ahmet Caferoğlu, Kuzeydoğu Ağızlarından Toplamalar, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları, Ankara 1994, s.XX-XXIV
- [20] Necati Demir, "Selçuklu Öncesi Türkiye Türkleri ve Türkiye Türkçesi" V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı. Bildiriler Kitabı, Ankara. 2004, s. 723
- [21] Gani, Gönüllü, "Doğu Karadeniz'de Azeri Türkçesi ve Güneş Duası Geleneği", Trabzon ve Yöresi Semp. Trabzon 2002, Bildiriler, s.222-250
- [22] Ahmet Caferoğlu, Kuzeydoğu illerimiz Ağızlarından Toplamalar, TDK yay., Ankara 1946
- [23] Gavor Mugonski, Gruppi Azerbaycanskogo Yazıtta, Bakı, 1995, Yazın Bilin Enstitüsü yay.
- [24] Leyla Karahan, age. s.98
- [25] Fahrettin Kırzıoğlu, Tarihimizde Rize Bölgesi, 19.11.1986 tarihindeki konferans metni.
- [26] Tuncer Gülensoy, Trabzon Yöresi Türküleri, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1985, s.37-40

[27] Metin Karaörs, "Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Ortak Dil Bilgisi Özellikleri", Balkan Türkleri Sempozyumu, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 7.6.1992

[28] Tuncer Gülensoy, "Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme", TDAY. Bell. Ankara 1984 s.87-147, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası" Ankara-1981, Mifad yay. Nü: 33; Gyula Nemeth, "Zur Einteilung Der Turkischen Mundarten Bulgariens" Sof / a-1956. Tercüme: Vural Yıldırım, "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine" TDA Y. Bell. Ankara 1980-1981, S.1

[29] Ahmet Caferoğlu, "Tadeusz Kowalski", TDED. Cilt: 3, S.3-4, İstanbul 1949

[30] Janos Eckman, "Varna Türk Ağzı", Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, 1. 1950, s. 1 -25, N.K.Dimitriev "Etyudi po Serbska Turestkomu Yazıkomu Vzaimodeistviyu" DAN. B. 1928

[31] Mefkure Mollova, "Balkanlarda Merkez Bölgede Gakçı Ağızlar", Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1978; Mefkure Mollova, "Balkanlarda Türk Ağızları", Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1974, S. 2-3; Hüseyin, Dallı, Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar, TDK yay. Nu: 450

[32] G. Nemeth, agm s. 111-167

[33] Leyla Karahan, age, s.98

[34] Mecdut, Mansuroğlu, Fuat Köprülü Armağanı, 1993, s.246

[35] G. Nemeth, agm. s. 134

[36] Tuncer Gülensoy, Trabzon Yöresi Türküleri, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1985, s.37-40

[37] G. Nemeth, agm. s. 134

[38] G. Nemeth, agm. s. 157

[39] Leyla Karahan, age, s.99

[40] Ahmet Caferoğlu, Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, TDK yay., Ankara 1946

[41] Muharrem Ergin, Türk Dil « / / # / . v / , İstanbul 1980, s.296

[42] Ahmet Caferoğlu, ağı; s.221

[43] G. Nemeth, age s. 149

[44] Ahmet Caferoğlu, İ.. Ed. Fak. TDED, 1946, S-65-80

